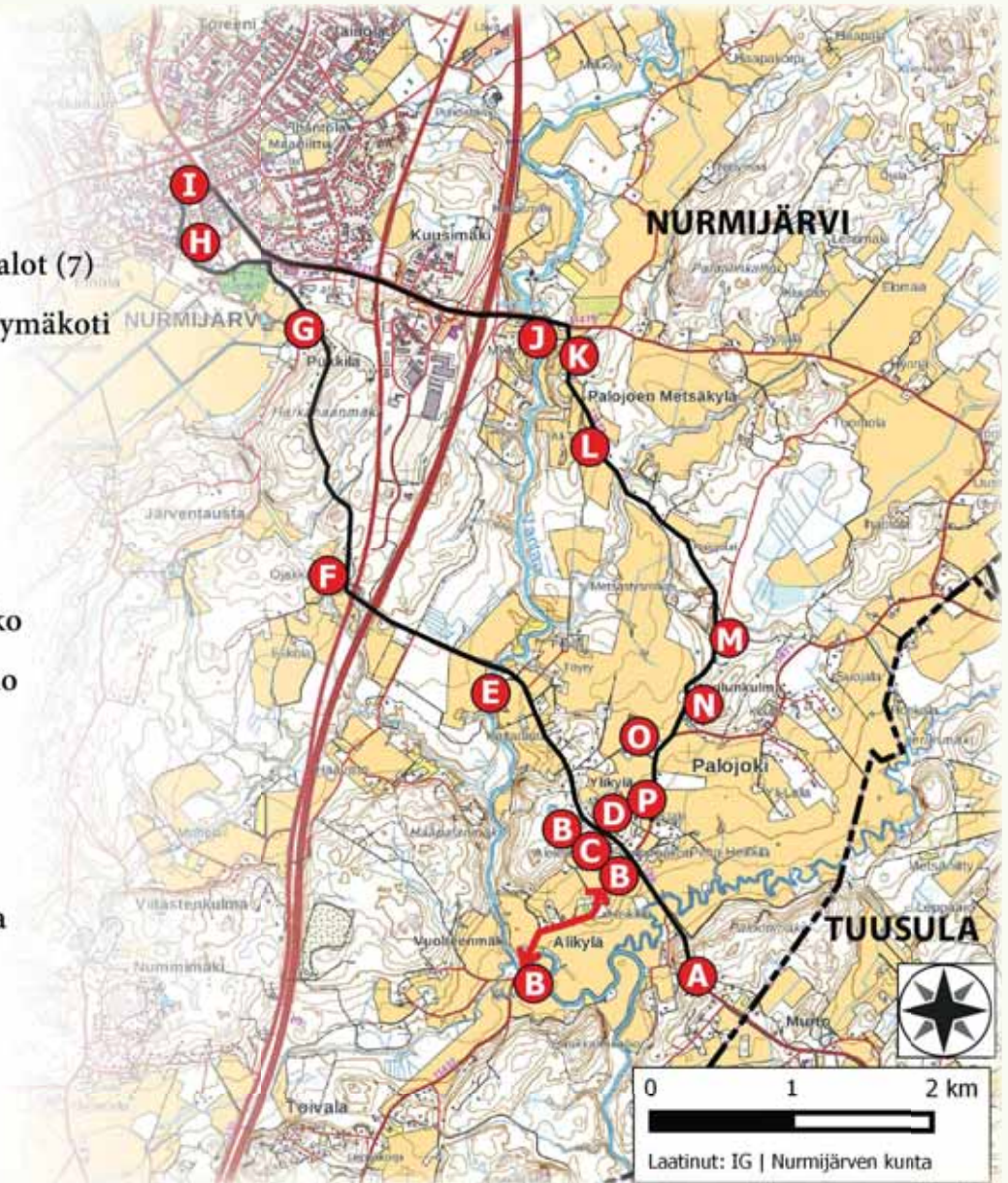

Aleksis Kiven Palojoen kotiseutupolku

Kohteet

- A** Paloonmäki
- B** Ryhmäkylän alkutalot (7)
- C** Aleksis Kiven syntymäkoti
- D** Taaborinvuori
- E** Poffinkoski
- F** Jukolan talo
- G** Toukolan kylä
- H** Nurmijärven kirkko
- I** Aleksis Kiven aukio
- J** Myllykoski
- K** Myllymaa
- L** Ali-Troski
- M** Nummentienhaara
- N** Kivettömän mäki
- O** Maisin talo
- P** Museoalue

Tämä kotiseutupolku avaa Aleksis Kiven (1834 - 1872) elämää ja mielenkiintoisia kohteita kotiseudullaan, joita myös Seitsemän veljestä romaaniin ja Nummisuutareihin on elävästi kuvattu. Historialliset faktat perustuvat tutkimuksiin, Hannes Sihvon ”Aleksis Kiven jalanjäljillä” ja Pirjo Itkosen Nurkkakiviä kirjoituksiin sekä Palojoen kyläkirjaan Nummisuutarien naapurit ja paikallistuntemukseen. Tavoitteena on pelkistää pähkinänkuoreen historiaa ja kulttuuria, johon voi helposti tutustua myös paikan päällä vaikka pyöräillen.

Palojoen kylää voidaan lähestyä idästä vanhaa keskiaikaista tielinjaa Nahkelasta, jolloin kylät vielä kuuluivat Helsingin pitäjään ja jonne suuntautui myös kaupankäynti. Vuonna 1558 pe-

rustettiin Helsingin pitäjän alainen Nurmijärven kappeliseurakunta, joka itsenäistyi vuonna 1605. Varsinainen Nurmijärven hallintopitäjä syntyi vuonna 1775. Palojoki on Nurmijärven ensimmäisen kylä, kun saavutaan (A) Paloonmäeltä Palojoki-laaksoon.

Paloonmäen jyrkkää rinnettä lasketeltaessa avautuu Kiven jylhä perusmaisema Seitsemän veljeksien Eeron sanoin: kotomaamme koko kuva, sen ystävälliset äidinkasvot. Kiven runouden herkimät kuvaukset kylämaisemasta ovat runoissa Helavalkea, Onnelliset ja Keinu. Mäellä oli kyläkeinu, jossa Aleksisikin heilasteli: ”Heilahda korkeelle keinu ja liebukoon impeni liina”.

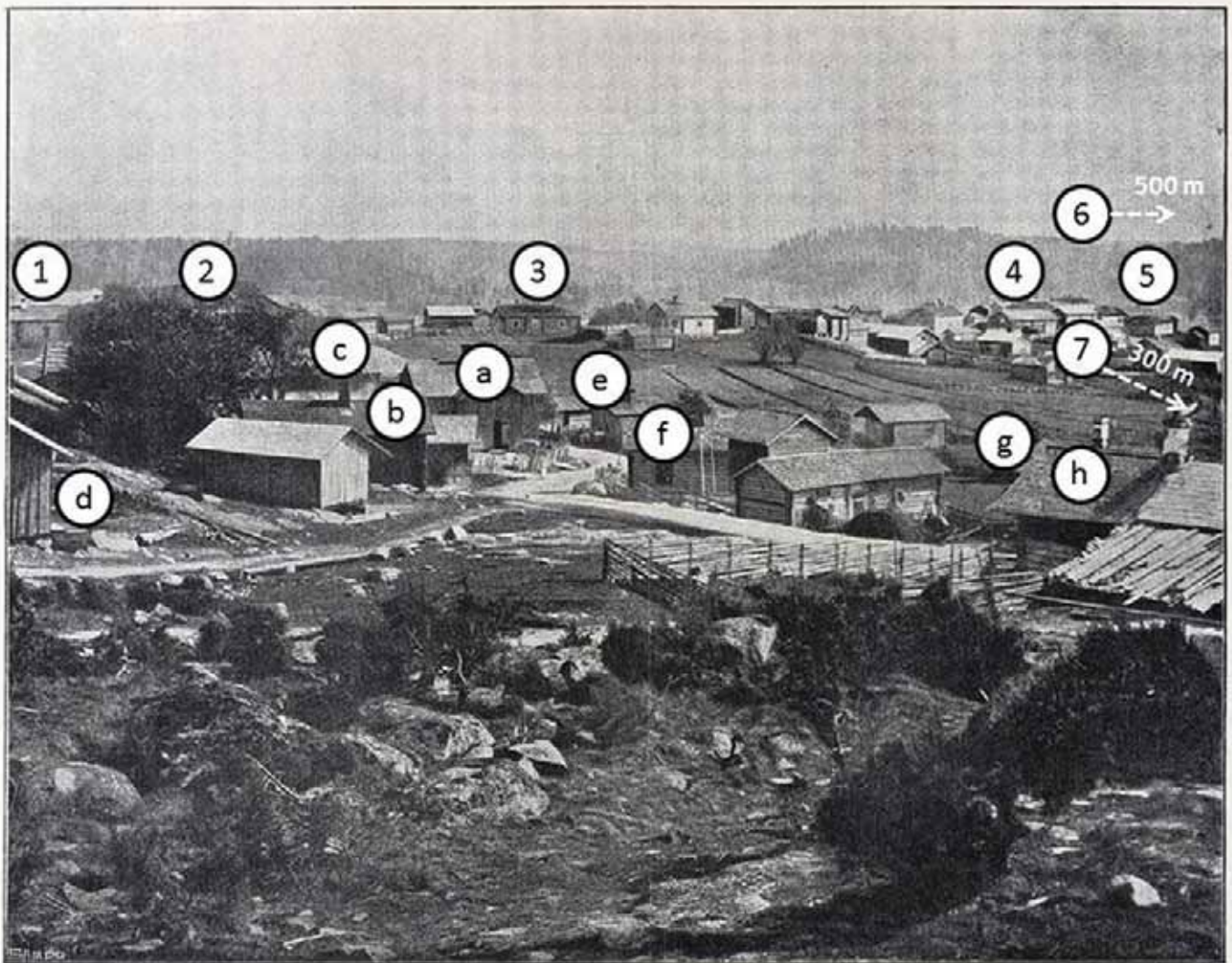
Noustaan Palojoen kylän keskusta. Palojoen kylä on muodostunut seitsemästä alkutalosta: Mattila (Suonoja), Hemmola (Ojakkala), Lalla (Hynnä), Heikkilä (Myllymaa), Granni (Kakkulamäki), Troski (Viitanen) ja Maisi (Kuuttoo). 1700-luvun lopussa ne lunastivat isojaossa loput kruununmaasta, yhden uudistalon (nimi suluissa) kukin.

Nämä talot olivat aina 1700-luvun loppupuolelle asti elämän keskuksia. Taloissa tuotettiin lähes kaikki elämisen edellytykset. Kukin osallistui siihen voimiensa ja kykijensä mukaan. Vanhukset ja lapset olivat kesällä mukana peltotöissä, sairaat ja vammaiset hoidettiin kotona. Kuolleisuus oli suuri ja lapsia syntyi vastaavasti paljon.

Kaikki tähtäsi talon menestykseen. Näiden kantatalojen maat ovat nähtävissä vielä peruskartan rekisterinnumeroissa. Talot ovat sijainneet ryhmäkylässä vierivieressä. Pellot oli jaettu sarkajaan mukaisesti mutta metsät olivat yhteisiä. Isojaossa tilojen viljely tehostui ja metsät jaettiin taloille. Tilat ovat myöhemmin jakautuneet kymmeniin kiinteistöihin nykyisille paikoilleen, yhteensä 400 "savuun".

Kuva 2. "Kotomaamme koko kuva" avautuu Paloonmäeltä ja "kärmeilevänä kiemurtelee" Palojoki laaksossaan.

PALOJOKI.

JOULUJUUTELMIEN LIITEKUVA.

Kuva 3. Palojoen näkymä etelään vuonna 1901 Taaborinvuorelta kuvattuna. Ryhmäkylä on harjulla takana ja mökkikylää etualalla. Keskellä on Grothin (Kiven) koti ja tie kirkolle. Kuva I.K. Inha, Museovirasto, Nurkkakiviä-kirjasta.

Ryhmäkylän alueelta (B) voidaan paikantaa kantatalojen paikkoja Tienhaarasta Metsäkylään johtavan tien varrella.

Kuvassa vasemmalta: 1. Troski, 2. Maisi, 3. Lalla, 4. Heikkilä ja 5. Hemmola, josta 6. Mattila on 500 m lounaaseen Vantaanjoen takana ja 7. Granni 300 m pohjoiseen. Mökkikylään kuuluivat a) kauppias Groth, b) Latva, c) puuseppä Domander, d)

Oksa, e) Posti-Hanna Stenvall, f) Vikman, g) räätäli Lindfors ja h) suutari Palonen. Mökkien välissä kiemurtelee kirkonkylään johtava tie.

Ryhmäkylän paikalta avautuvat jokilaaksojen komeat viljelysmaisemat, joita reunustavat etelässä jylhät kalliot Paloonmäki ja Haukkaankallio sekä Vuolteenmäki lännessä.

Kuva 4. Näkymä ryhmäkylästä Palojokilaaksoon ja Paloonmäkeen.

Aleksis Kiven syntymäkoti (C) on vanhan tien varressa keskelle kylää Mäki-Heikkilän mailla. Museolle johtavan tien alussa on ollut Troskin talo, jonka Karoliina tyttäreltä Aleksis yritti puolisoksi saada mutta Grannin talon poika oli Troskin isännän valinta. Puusepän poika Kustaa Domander asui naapurissa ja hänen haastattelunsa ovat olleet parhaat lähteet Aleksin lapsuusleikeistä.

Aleksis Kiven isä Erik Stenvall rakensi talon sukulaisten avustamana. Paikka oli Kivelle koko elämänsä ajan hyvin tärkeä. Aikuisiällä siellä käydessään hän asui ja kirjoitti teoksiaan talon vinttikamarissa. Kun Kiven vanhemmat kuolivat 1860-luvulla, talo huutokaupattiin. Kivi olisi halunnut ostaa talon, mutta taloudellisten vaikeuksien takia talo meni vieraille.

Alkuperäinen talo on purettu ja paikalle tuli Grothin kauppa ja asunto, jonka Aleksis Kiven seura osti 1947. Kauppa purettiin ja kivijalalle rakennettiin alkuperäisen talon mukainen museo, joka avattiin yleisölle juhannuspäivänä 1951.

Asukkaille rakennettiin ensin pihapiiriin talo, joka on nyt Kekkurin museokauppana. Museotien ja Ristipellon välissä on ollut myös Juhani Stenvallin Hanna-tyttären (1860-1938) ”Posti-Hannan” mökki. Kiven Vuoripeikot-tarinassa Ristipelto on siunattu paikka, kuten myös Ristimäki Grannin takana.

Aleksis oli lapsijoukon leikkien johtaja. Raamatullisen Taaborivuoren (D) hän keksi ja piti siellä kirkossa saarnojaan ja ”Tomanteri” lukkarina vastasi messuun ja seurakunta lauloi lastut virsikirjoinaan. Leikki päättyi rukoukseen

”Herra siunatkoon Vuolteenmäkeä ja varjelkoon Kakkulamäkeä”.

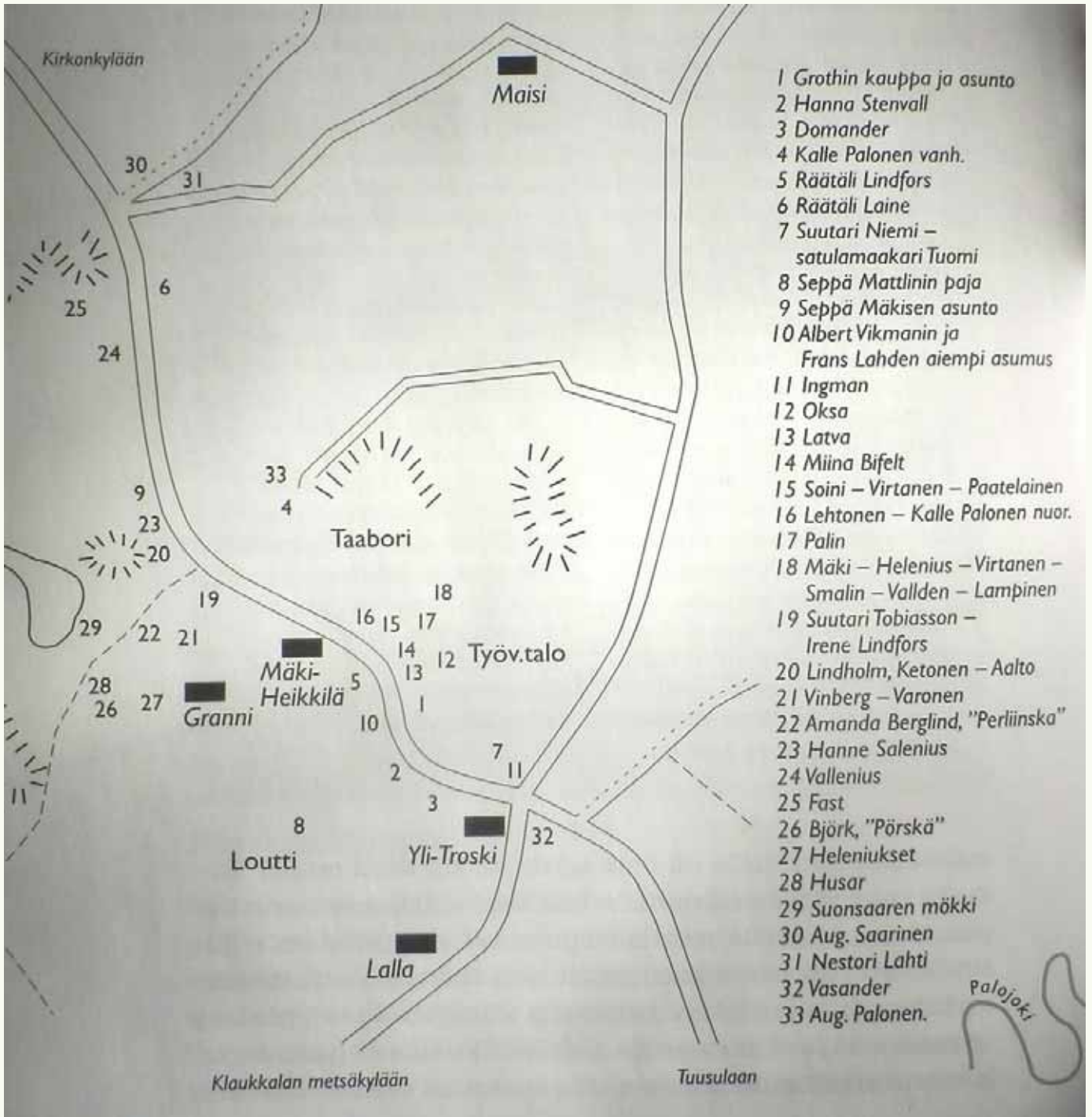
Kirkolliset menot lähtivät uskonnollisen äidin opeista ja äiti toivoikin pojastaan pappia. Lapsia on Aleksin johtamiin leikkeihin riittänyt. Oli käpykarjat, kauppaleikit ja maanmittaukset. Rajalinjojen raivauksen esti Troskin isäntä antaen saavallaan kyytiä pienille maanmittareille.

Nurmijärven Kivi-juhlien taaborilaiset ovat tehneet Aleksis Kiven tuotantoa tunnetuksi yhtäjaksoisesti yli 60 vuoden ajan. Taaborinvuoren museoalueelta löytyy 1800- ja 1900-luvun vaihteen vanhoja asumuksia, joita on siirretty eri puolilta Nurmijärveä. Kierros pienissä käsityöläismökeissä paljastaa, millaisia olivat arjen askareet sata vuotta sitten.

Nykyisen Taaborinvuoren rinteellä on nähtävissä enää yksi käsityöläisten mökkikylän rakennus n:o 15 Paatelainen tien reuassa.

Kuva 5. Taitekattoinen syntymäkoti on rakennettu v. 1824 vanhalle kivijalalle keskelle kylää. Lapsuuden kodissaan ja kotimaisissaan Aleksis on Aspelin-Haapkyllän 1877 kirjoittaman elämäkerran mukaan ”ainoat suruttomat päivänsä elänyt.”

Kuva 6. Palojoen mökkikylä 1900-luvun alkupuolella kirjasta Nurkkakiviä.

Ammattikuntalaitoksen käsityöammatit vapautuivat vuoden 1879 elinkeinolailla. Mökkikylän asukkaat olivat monenlaisia osaajia. Koko kylä on tarvinnut käsityöläisiä, esimerkiksi räätälin, suutarin, sepän, puusepän, satulasepän sekä timpurin taitoja ja palveluksia. Talolliset ovat saaneet renkien, piikojen ja muonamiesten lisäksi tilapäisapua maataloustöihin mökkikylän itellisiltä ja mäkitupalaisilta.

Syntymäkodin läheisyydessä Ristimäkeä noustessa erkanee Grannintie, joka johtaa Grannin talolle. Nummisuutarien Karriin talon häät voidaan kuvitella sinne. Talossa pidettiin Aleksin nuoruudessa häät, jossa hänen äitinsä oli pitokokkina ja kerrotaan morsiamen aiemman sulhasen tulleen kuokkimaan ja häiritsemään. Alekski on varmaan siitä saanut ideoita Nummisuutarien häätalokohtaukseen.

Kuva 7. Alekski kirjoitti veljelleen Emanuelille v. 1855: "Ensimmäinen minä seilailin välistä tyköä pitkin jokea metsämajastani Raalaan".

Kuva 8. Jukolan talo on hyvin säilynyt kruunun uudistalo Ojakkala vuodelta 1783, aitassa on vuosiluku 1797.

Elokuviakin on Palojoella useita filmattu. Seuraavalla Granin peltoaukealla vasemmalla metsänreunassa filmattiin Tuntemattoman sotilaan talvinen kohtaaminen vuonna 1955, jossa Rokka ”suolaa” konepistoolilla läjäpäin vihollisia. Kuolemaan tuomitut kuvattiin Vantaanjoen takana oikealla Maisin pellolla.

Jatka ”Eteläiseen Hämeeseen” yli Vantaanjoen, jossa vasemmalla näet Poffinkoskessa (E) niemen, johon Aleksis kesäisin rakensi lehtimajan luonnonhelmaan. Tien oikealla puolella alkaa Kiven suosimat metsästysmaat Kaanaanmaassa, jossa nyt kulkee Seitsemän veljeksien vaellusreitti.

Moottoritien ja Vanhan Hämeentien risteysalueella oikealla on säästynyt ”Venlan mökki”, joka on oikeasti Ojakkalan talon tyttären, pitokokki ja lotta Huldan Ahlstedtin mökki. Sen takana näkyy murskattu Ilveskallio.

Edessä aukeaa kivinen tanner ja ”Jukolan talo”(F) (Ojakkala) jonka omistivat Kiven kummit. Seitsemän veljestä alkaa lau-

seella: ”Jukolan talo, eteläisessä Hämeessä, seisoo erään mäen pohjaisella rinteellä, liki Toukolan kylää.” Kivi-juhlien aloitusnäytelmänä oli vuonna 1951 Nummisuutarit ja näyttämönä oli Ojakkalan pihapiiri. Lukuisia elokuvakohtauksiakin on Ojakkalan talossa kuvattu. Sudentarhantie kuvaa talon takana olevan syvänteen ansakuopan roolia sudenkuoppana.

Jatka pohjoiseen ja nauti mutkista ja korkeuskäyristä yli ”Sonnimäen, jossa veljekset, iloisina kuin oinaat, viettivät vapauden hetkeä nummen korkealla harjulla”. Varo kuitenkin ettei Rajamäen Rykmentti eli romaanin mustalaisten Mikon ja Kaisan matkue tule vastaan.

Metsätaipaleen pahin kohta on paloolaisille ollut Kertunojan ylitys. Kertun tapon merkinä puuhun oli kaiverrettu risti ja sitä kohtaa on kovasti pelänneet niin ihmiset kuin hevosetkin. Kerrotaan mm. miten Lallan renki Heikki oli menossa vihille Emmansa kanssa, mutta hevonen kavahti pystyyn, silannappulat vaan aukesivat, kotiin oli palattava.

Kuva 9. Kaisa noituu motoristeja susilaumaksi, kuten Jukolan veljeksiä. Hyväntekeväisyysajo 2014. Kuva Timo Kalkkila.

Kuva 10. Pukkilan kylän Ylöstalo 1920-luvun asussa, pihapiirissä on useita vanhaan kyläkuvaan kuuluvia rakennuksia.

Koulumatkalla veljessarja kohtasi Toukolan pojat, jotka ilvehtivät pilkkalaulullaan Seitsemän miehen voima. Kissalan Aapeli säesti klaneeilla ja pilkka jatkui Juhanin aapiskukon ryöstöllä. Rähisevä ottelu päättyi lopulta toukolalaisten armonpyyntöön ja aapiskirjan suuteloon.

Laskeudut mäeltä muinaiseen ”Toukolan kylään”(G). Pukkilan kylän komeata Ylöstalon taloryhmää vastapäätä voi erottaa vielä Kiven isoisän Antti Stenvallin talon nurkkakivet, kellarin raunion ja sotilastorpan paikan. Isoäiti Maria Stenvall oli Pekolan talon tytär. Vasemmalla aukeaa satoja vuosia vanha järvi-aukea, joka nurmeksi kuivatuksen jälkeen kuvaa osuvasti pitäjän nimeä.

Kuva 12. Nurmijärven kirkko, jota Kivi on ihailnut; tornin taasiset suhteet, kellojen syvämielinen sointu, alttarin symmetria ja yksinkertainen sulous sekä Neitsyt Maria, naiskauneuden ihanne.

Kuva 11. Koulumestarin talo on nyt vuorattu keltaisella laudoituksella.

Käy pyörähtämässä Kivelle rakkaalla Nurmijärven kirkolla (H) ja ohitat samalla ”Lukkarin tuvan”, jossa taottiin ABC-oppia veljesten kivikoviin päihin. Malakias Costiander oli koulumestari, joka on Aleksis-pojan opintielle ohjannut. Hän on asunut talossa, jonka päätyräystäiden alta näkyvät hirsitalon vuoliaiset. Aleksis Kiven aukiolla (I) kirjaston edessä on nyt Aleksis Kiven tieltä siirretty kansalliskirjailijan pronssiveistos vuodelta 1934. Talo on sijainnut Kiven aikaan Myllykosken tienoilla, josta se on siirretty myöhemmin nykyiselle paikalleen.

Jatka taas itään kohti Siippoota. Myllykoskella (J) voi nauttia komeista koskimaisemista, luontopolusta ja mikseipä kalastuksestaakin. Nuotiopaikkoja on useita. Opastaulut kertovat Myllykosken historiasta ja Aleksis Kivestä. Seitsemän veljeksien vaelusreitit ja luontopolun opasteet löydät kosken rannalta.

Kuva 13. Aukusti Veuron Aleksis Kivi -veistos Mietteissä.

Kuva 14. Myllykoskessa on nyt neljä ylitystä. Aikanaan siinä on ollut myllyt molemmilla rannoilla sekä saha ja sähkölaitos, joiden rakenteita voi vieläkin nähdä.

Aleksis Kivi asui vuosina 1862-63 läheisessä Myllymaan uudistalossa (K) vuokramiehenä olleen Juhani veljen luona. Hän viimeisteli Kullervo-näytelmää ja otti mm. ryöppykylpyjä koskessa.

Myllymaan talo on ollut myös käräjätalo ja monet tuomiot ja tarinat ovat tallentuneet Kiven teksteihinkin, kuten Juhanan repliikin: ”Mielitkö ottaa koreasti vastaan neljäkymmentä paria tuoreita raippavitsoja?”

Myllymaalta kuljettiin Aleksis Kiven aikana nykyisen Haapakorventien itäpuolella olleen Sompion suon takana kohoavaa harjua pitkin ”Impivaaraan”(Paratinkalliot) ja edelleen Raalaan, kohti ”Hiidenkiveä ja Viertolan kartanoa”.

Karl Fredrik oli monitoimimies ja rakensi useita koulujakin. Hän hankki ja laajensi Myllymaan talonkin uuteen uskoon - harjan suuntakin vaihtui. Hauska on tarina miten Tuusulan Rusutjärven Kaukon talosta muuttanut Kalle Kallenpoika sai sukunimen vuonna 1877.

Hän oli tekemässä muuttoilmoitusta kirkkoherran virastossa ja pappi tivasi asiapapereihin sukunimeä. Kalle ei heti nimeä keksinyt ja pyysi pappia antamaan sopivan nimen. Pappi mietti hetken ja päätti: ”Pyynnöstänne olkoon nimenne Pyynönen”.

Kuva 15. Myllymaan uudistalo on ollut mylläreiden Dammertin eli ”Tammiston Kyöstin” omistuksessa ja sittemmin Karl Pyynösen suvulla.

Myllymaalta Palojoelle kuljetaan nykyään Kylmänojentietä. Ali-Troskilta (L) voi kulkea vieläkin jalkapatikassa suoraan peltojen poikki Paloolle, jolloin oikealle jää Vantaa ja Kaanaan metsä ja edessä siintää Kekkuri ja sen takana Vuolteenmäki. Kylmänojan, paloolaisittain Syfreeninojan, ylityksen kohdalla kerrotaan Aleksin huuhtoneen ojassa valkoista takkiaian ja olleen myös läheisellä niityllä heinätoissa.

Varsinaisella kauniilla nummitiellä voi aistia Nummisuutarien mäntynummen raikkautta. Ehkä Nummentienhaarassa (M) odottavat Topias ja Sepeteus onnettomia kaupunkimatkalaisia: ”Tämä tienhaara, hyvä kanttoori, on minulle esikuva. Tuo oikea, katsokaas, on kaitaisempi vasempaa tuossa, ja tuolta vartoon Eskoa ja häitä, mutta tuolta tulee meitä vastaan Iivari ja krouvien helvetti”.

Samaisen tienhaaran alueella nähdään myös vanhaa kylätiehistoriaa. Se oli siippoolaisten ja kakkulamäkisten vanha kirkkotie, jota kuljettiin myös vesimyllylle jauhattamaan viljaa.

Tienhaaran jälkeen vasemmalla alkaa Nummisuutareiden Koutinkorpi. Aikalaiset kertovat Kiven istuneen kirkonmenojen aikaan kirjoittamassa Kivettömän mäellä (N) ennen peltoaukealle tuloa ja saaneen ankarat moitteet humpuukin kirjoittamisesta.

Kuva 16. Ali-Troskin talo

Kuva 17. Taaborinvuoren museoalueelta löydät sepän, nahkasuutarin ja puusuutarin mökit, jotka kertovat arjen historiaa sata vuotta sitten.

Nikkarin Miina ”kairamoiti” muita kirjoja kuin raamattua ja aapista. Kivi totesi Miinan moitteisiin ”koko gymnaasias ei ollu niin suurta uskoo kun tällä muijalla”.

Maisinkuja johtaa nykyiseen Maisin taloon (O), joka alkutalona sijaitsi ryhmäkylässä. Alekski on vieraillut Maisin talossa monesti ja ottanut mallia talon väestä Jukolan veljeksille. Kuten veljesten kaksosparit, talon vanha emäntä on Kekkurin torpan Timon vaimo ja piika Taavakin oli nimeltään Staava. Jukolan talo ja Maisin talo saivat myös isojaossa enemmän maata kuin naapurit.

Saavutaan takaisin Palojoen keskustaan Koulunkulman tietä. Vasemmalle erkanee Äijänpellonkuja, joka kätkee poveensa 1867- 1868 kymmeniä nälkään kuolleita. Voidaan oikaista Taaborinvuoren P-alueen läpi Museoalueelle (P) ja tutustua tarkemmin käsityöläisten asumuksiin ja kätten töihin.

Vuoren laelta löydät Aleksis Kiven leikkikirkon. Voit istua Kivi-juhlien suuren katsomon eturiville ja kuvitella näyttämölle Nummisuutarien Martan ja taustalle on siirretty aito hääatalon esikuvan Grannin aitta.

Taaborinvuoren museot hiljentyvät talvikaudeksi ja avautuvat Taaborin toimintaviikkoina toukokuussa. Aleksis Kiven Palojoen kotiseutupolulla on kohdattu Seitsemän veljeksien ja Nummisuutarien kohteita ja tapahtumia – nyt on helpompi tarttua kansalliskirjailijan mestariteoksiin.

Teksti ja kuvat Heikki Simola